

„Je li Isus Krist živio?“

Hochland VII. 10. S. 467.: Hat Iesus Christus gelebt? W. Koch. Apologetische Rundschau V. 7. S. 223.: Arthur Drews' „Christusmythe“. A. Seitz. Revue du Clergé Français T. LXIV. N. 384.: L. Cl. Fillion: La lutte pour l'existence du Christ p. 420. Theologische Revue X. N. 1. Literatur zur Christusfrage.

1. Kritički i svestrano načítani apologet P. Schanz piše o toj činjenici u posljednjem III. izdanju svoje monumentalne Apologije (Freiburg i. B. 1905. II. Theil, S. 354.) ovo: „Da je Isus Krist za cara Tiberija živio i pod Poncijem Pilatom umro, da je on početnik veličajnog vjerskog pokreta, koji krstimo imenom kršćanstva: o tome se danas ljudi, koje treba uzeti ozbiljno u račun, ne sumnjaju. Kad i ne bi bilo Sveto Pismo nepobitan svjedok, cijela povijest prvih stoljeća učinila bi svaki prigovor smiješnim. Jer: kršćanstvo je povijesna religija, a ne samo kakva zgrada uma. Neka ličnost bila je u toj religiji ispočetka živa. Krist živi u Crkvi vječno“. Činjenicu, da je Isus Krist živio i osnovao kršćansku religiju, potvrđuju i oni, „koji su blizu postanja kršćanstva, ali nijesu kršćani. Osim Talmuda, koji nastoji ovu neugodnu pojavu koliko se dađe ignorirati i zato bilježi mrske i neslane priče o Kristu (Phantheras) i Minejcima (po Jeronimu: kršćani), treba se obazreti na četiri pisca. Prvi je židovski: Josip Flavije (Antiq. 18, 3. 3.), a tri su neznabožačka: Tacit (Annales 15, 44.), Suetonije (Vita Claudii 25; Vita Neronis 16.) i Plinije Mlađi (Epist. 10, 96.). No kako se židovski pisac premalo zanima za Galilejca, tako i rimski pisci za Palestinu. Istom, kad je kršćanstvo daleko prekoračilo granice palestinske, saznaju ovi za nj, ali njegove znamenitosti ne spoznaju“. — Objektivni historičar ne može doista biti u sumnji o toj očevidnoj činjenici. A običan čovjek zdravoga suđenja mora da požali, što ima ljudi, te vrijeme troše još i na to, kako bi potresli istinama ove vrste. Ako Krist nije živio, onda je porušen temelj kršćanstvu, onda je potresena religija uopće, onda je povijest varava hitrolija, onda je ljudski razum zlobna igračka, onda doista valja ozbiljno pitati: da li i mi sami postojimo ili smo i mi sebi — utvara. Zar da je na fantastičkoj bajci (*μῦθος*) osnovana čitava civilizacija, a da 2000 godina nije toga nitko zamijetio? Krist — bajka; kršćanstvo — „umno i lukavo prepređeni sustav ljudskih kombinacija: što znači ta porazna misao na religi-

joznom, na filozofskom, na socijalnom području? Ateizam, nihilizam, anarkija prvi su plod takove pomisli. — Pa opet je prošla godina zabilježila u njemačkoj literaturi cijelo poglavlje s naslovom „Die Jesusbewegung“. Izazvao je taj pokret profesor filozofije na politehnici u Karlsruhe Artur Drews sa svojom knjigom „Christusmythe“. Knjiga je već u maju 1910. izašla u četvrtom izdanju. Barnumskoj reklami pomogao je sam pisac. On je obilazio veće njemačke gradove kao: Marburg, Kiel, Augsburg, Frankfurt, Berlin itd., da govori predavanja i da svoje ishitrene hipoteze što više proširi. Brošire niču kao gljive, novine pišu senzacionalne članke i monisti viču u sav glas: Isusa nije nikad ni bilo! I vika, ne argumenti, pribavili su pokretu znamenitost.

2. Racionalizam XVII. vijeka rodio je u XIX. vijeku u protestantskih teologa biblijskim kriticismom. Protestanti tumače sve svrhunaravske činjenice naravskim načinom. Kad nije dostajalo alegoričko izlaganje (Eichorn † 1827. Paulus † 1851.), utekli su se mitičkomu (de Wette † 1849. Straus † 1874.). Bruno Bauer († 1860.) osnovao je sistem kriticisma, za kojim pristadoše svi „liberalni“ protestanti i otpali katolici: kršćanstvo, kritički promatrano, je sinteza petrinizma i paulinizma pomoću johanizma; čudesa i proroštva ne postoje; inspiracije nema; knjige Sv. Pisma jesu pjesnička djela, u kojima treba istinu izabrati od neistine. Ovoj školi priteče u pomoć Schleiermache-rova teorija o religiji čuvstva i poredbena znanost religije na osnovi evolucijonizma. Sad su stali kršćanstvo tumačiti sasvijem naravno poput svih drugih religija (Ritschl, Renan, Jülicher, Reville i dr.). Tako je došlo do modernizma: u naučenjaku treba razlikovati vjernika od historičara i kritičara, u istraživanju istine vjeru od znanosti. Znanost se bavi fenomenima, i tu nema mjesta vjeri; vjera naprotiv bavi se božanskim stvarima, kojih znanost nimalo ne poznaje. Bog i svaki božanski utjecaj treba otputiti na vjeru, a što je ljudsko pripada povijesti (Sabatier, Loisy, Tyrrel i dr.). Na ovim principima je liberalna protestantska teologija postavila razliku između „Isusa historičkog“ i „Isusa Evandjelja“ ili je stala modernistički razlikovati „realnog Isusa“ od „Isusa vjere“. Potom, vele oni, nema u realnoj historiji mjesta Kristu Bogu, Krist nije ni što božansko učinio. Taj božanski Krist može postojati jedino u pobožnim razmišljanjima vjere.

Drews nije htio stati na pō puta. On je neustrašivo pro-

veo modernističke misli. Ako je vjera transfiguracijom uzdigla Krista nad uslove historijske, nemamo više nikakova jamstva, da vjersko čuvstvo nije i samo ovo tobožnje historijsko lice prosto ishitrih, kao što je ljudska fantazija iznijela cijele genealogije božanstva u nekršćanskih naroda. I tako je Drews iz „historičkog Isusa“ stvorio „Isusa mitologičkog“. Historička činjenica, Isus Krist, postade problemom. Modernisti ne poriču samo kršćansku dogmu, već i historičku osnovu kršćanstva. Kršćanstvo je nastalo iz mitâ, Isus je legenda.

3. To je, istina, bilo i samim liberalcima previše. Kršćansko čuvstvo se u širim slojevima naroda uzbunilo. Veličanstvene protesne skupštine u Marburgu i Berlinu dale su sebi oduška u gromovitom klicanju: „Znam, da otkupitelj moj živi!“ Protestantски teolozi (Soden, Weiss, Weinel, Gunkel, Krüger, Eck i dr.) pobijali su vrlo uspješno Drewsa i u kontradiktornim konferencama i u mnogim štampanim brošurama. Ali sve uzalud, poreći se ne da, da su baš ti „liberalci“ skrivili Drewsov radikalizam. I sami konzervativni protestanti (Grützmacher, Dunkman i dr.) pokazuju, kako je tijesna unutrašnja sveza između na pr. Gunkelovih religijozno-povijesnih i Weissovih eshatoloških hipoteza o Kristovoj osobi i posljedaka, koje je izveo Drews. Zato i sam Drews tjera liberalce u rog s njihovim vlastitim oružjem i ističe, kako su nedosljedni. Radikalni protest. teolozi (na p. Steudel, Lipsius, Maurenbrecher, Lublinski i td.) pristaju za Drewsom i priznaju se otvoreno — ateistima. Pored svega toga „krste“ i oni, ako su pastori, ali u ime trojstva: Istine, Dobrote i Ljepote! A predsjednik javne skupštine u Berlinu, u kojoj je Drews propagirao svoje hipoteze, Walter Vielhaber, monist, pita: „Smijemo li se mi, kao pošteni ljudi, još nazivati kršćanima, protestantima, članovima njemačke reformne crkve?“ i sam odgovara s odrješitim: „Ne“. I pravo, jer mnogi protestanti nijesu već davno teisti, a kamo li kršćani.

4. Drews je svoju knjigu razdijelio u dva dijela: „Der vorchristliche Jesus“ S. 1.—119. i „Der christliche Jesus“ S. 120.—224. Razdioba pokazuje glavnu misao i glavni dokaz njegove hipoteze.

Na istoku, osobito u prednjoj Aziji i Grčkoj, bio je vrlo raširen mit o nekom bogu, spasitelju čovječanstva, koji je umro i uskrsnuo. Tomu su bogu iskazivali osobit kult (na pr. svečanosti ukazanja i uskrsnuća sirsokoga boga Adonisa; Jazon ar-

gonautski). Jednako ima davno prije evanđeljâ u Židova bog Isus. Neke su židovske sekte i tomu bogu iskazivale osobito štovanje, koje seže sve do Jozue, nasljednika Mojsijevog. To je „pretkršćanski Isus“. — U kasnije kršćansko doba utjelovili su taj mit i učinili iz njega pravog, individualnog čovjeka, koji je tobože uistinu živio, umro i uskrsnuo u Jeruzalemu. Ta se mistifikacija dogodila poslije Pavlovih propovijedanja, jer Pavao da nije poznavao „povijesnoga“ Isusa. Crkva je mit o Isusu počovječila i ideju Spasitelja Boga-čovjeka učinila historičkim licem, da lakše pobije Gnostike, štovatelje Mithre i štovatelje drugih polubogova prednje Azije. U to je ime Crkva dala sastaviti i evanđeljâ, koja pjesnički rišu mitološku ideju Isusa Boga-čovjeka u historičkoj slici. Tako je ishitren „kršćanski Isus“ evanđeljâ. — Svoju hipotezu dokazuje Drews tako, da u I. dijelu prikazuje mitološkog Isusa i time utvrđuje, da evanđeoski Isus nije nikad postojao, a u II. dijelu nastoji pobiti tradicionalne historičke dokaze za egzistenciju Kristovu.

5. Kao što misao Drewsova nije ništa novo, tako u njegovoj knjizi nema nikakvih originalnih dokaza za iznesenu tvrdnju. Već je Strauss proglasio mitom sve čudesno u življenju Isusovu. Biblijski hiperkritik Bruno Bauer tvrdio je 40-tih godina prošlog stoljeća, da je evanđeoski Isus (vrlo vjerojatno) samo mitološko lice bez krvi i mesa. Kao dokaz navodi to, što nekršćanski pisci I. vijeka ne govore o Isusu, a kršćansko Sv. Pismo da se počelo sastavljati istom 120 g. po K. (Markovo evanđelje); zatim, što u helenskoj filozofiji ima za sve kršćanske misli paralelâ. Francuski orijentalist Emil Burnouf (1872.—85.) steže također originalnost kršćanstva i sumnja o egzistenciji Kristovoj. U XX. vijeku počinju sumnje u nekih Američana na pr. u Robertsona, koji drži, da je Jozua neko božanstvo, komu Efraim iskazuje kult kao da je bog sunca. W. B. Smith (1906.), matematičar, poriče odlučno historičko lice Isusovo. Neko božanstvo, veli on, koje su štovali već pred kršćanskom erom, učinjeno je čovjekom. Na to je ispjevan život toga Spasitelja — Boga. A. Kalthoff (1904.), pastor i predsjednik monističkog saveza, dokazuje sa stajališta socijalističkog shvaćanja povijesti, da je kršćanstvo proizvod socijalnog i religioznog pokreta u doba prvih rimskih careva. Ako i je živio u to vrijeme koji čovjek, imenom Isus, možda da je i taj što god pridonio, ali osnovao kršćanstva nije. S. Lublinski, kulturni historik, pristaje za Smi-

thom, socijalni demokrat K. Kautsky za Kalthoffom. Sa stajališta poredbene znanosti religijâ poriču historičko lice Isusovo jenski orijentalist K. Vollers (1907.) i marburški asiriolog P. Jensen (1909.). Obojica tumače biblijsku sliku Isusovu mitološki. Jensenu je to nova predodžba staroga babilonskoga mita o Gilgamesch-u. Ta legenda oživljuje u Starom Zakonu u tako zvanim velikim ljudima na pr. Mojsiji, Samsonu i t. d. pa se eto opet javlja u Novom Zakonu u licima kao što su Isus, Pavao i t. d. — Ove Smithove i Jensenove misli prekrojio je Drews prema svojoj potrebi, i eto mu dokaza za njegovu apriornu tezu, kako su Jazon, Jozua i Isus — ista mitološka lica.

Drews je i u svom dokaznom gradivu potpuno zavisan o svojim prethodnicima. Njemu je tako zvani pretkršćanski kult Isusa kod Nazarena nastavak Jozuinog kulta kod Židova. Taj „Jozuin kult“ je „pronašao“ Robertson. Kako Židovi Jozuu, tako da su neznabošci štovali Jazona i Adonisa. Sve skupa je isto: povijest poštovanja boga sunca. Potom je kršćanstvo sinkretizam orijentaliskih i helenskih ideja i uredbi. Kršćanski svjedoci za egzistenciju Kristovu da ne vrijede ništa, jer je cijeli Novi Zavjet apokrif, a citacije neznabožačkih pisaca o Kristu da su prosto interpolacije. Tako je „evidentno“, da Isus Krist nije mogao osnovati kršćanstva, jer ga nikad nije bilo. Naprotiv: društvo je kršćana (Crkva) na podlozi poznatih bajki izumilo Isusa Krista, da lakše primami šire mase idejom Bogačovjeka, Spasitelja svijeta.

6. Kao što je Jensenova hipoteza o Gilgametschu ostala bez jeke, tako bi jamačno poslije prve Drewsove bruke pao u zaborav njegov mit o Kristu. No Drews je poznati tumač Hegelove i Hartmanove filozofije. On je monist, i cilj mu je, da svojim djelovanjem utre put monističkoj — religiji. A takovog pregaoca, makar i ne bio originalan, ne mogu monisti napustiti. Zvijezda je Häckelova ugasla. Neka dakle zasja Drewsova! I doista u javnom berlinskom predavanju (Hat Jesus gelebt? Reden gehalten auf dem Berliner Religionsgespräch des deutschen Monistenbundes über die Christusmythe, in 8, 2. Aufl. Berlin u. Leipzig, Mai 1910.) pita Drews na koncu rasprave (S. 91—93): „Što može još danas da bude nama Krist?“ i odgovara: „Kao historičko lice — ništa; ali kao ideja i „kao osnova nove religije, nove vjere“, kao moralni oslon za naše življenje može da nam bude — sve. On ostaje, makar da nije postojao, „princip

općenoga spasenja“. „Zar on ne predočuje „čovječanstvo-boga“, koji će biti naknada za gubitak stare religije kršćanske?“ Drewsu je dakle u kršćanstvu glavno: ideja Boga-čovjeka. Drews kori liberalne protestante s nedostatka religioznog čuvstva, jer nijesu zamijetili u kršćanstvu onoga, što poredbena povijest religijâ karakteriše kao jedino originalno u kršćanskoj vjeri. Kritika je, veli, oborila historičnost Isusovu. Krist nije, kako liberalni protestanti hoće, Bogom učinjeni historički čovjek, ali je on počovječeni Bog. Drugim riječima: u čovjeku dolazi do samosvijesti neosobno (Hartmannovo „besvjesno“), Bog, koji, razvijajući samoga sebe, i dolazeći k samosvijesti u čovjeku, čovječanstvo spasava. On kuša i radost i žalost, napokon i umire, ali baš tim nadvladava svijet. — To je monistička nauka o spasenju (soteriologija): U samosvijesti, što je tvoj „ja“ stječe, da si Bog, u tom je za tebe spasenje od sve boli i smrti, u tom je za tebe uskrsnuće i život. Tu je ideju Boga-čovjeka, što ona sama sebe spasava, razvilo kršćanstvo. U tom mu je neprocijenjena zasluga. Ono je time utrlo put — monizmu i monističkoj religiji budućnosti. Zato sad treba da se ukloni, kao što su pred kršćanstvom uzmakle (po razvoju) manje savršene religije. I one su imale samo dotle vrijednost, dok nije došla savršenija, kršćanska. A sad eto najsavršenije — monističke. Da taj cilj stigne, da obori kršćanstvo, napada Drews njegovu podlogu — Isusa Krista utemeljitelja. Na njegovu apriornu hipotezu treba da se udese i pisci Novoga Zavjeta i neznabožački historičari i sve religije svijeta i sva povijest. Kao Prokrust svoje žrtve, nateže Drews, što mu nedostaje, a odsijeca, gdje nade više, već što treba. I „evangelistu iz Karlsruhe“ — Jülicher ga tako zove — uspjelo je srećno skalupiti svoj „Mit o Kristu“.

7. Dašto da je katolicima i protestantima, koji još što drže do kršćanstva, bila prava igračka pokazati, kako je „Christusmythe“ baš nezdravo nečonošće. I. Weiss je znanstvenu metodu Drewsovu nazvao „Mithologitis“. Ako je s time htio reći, da „Christusmythe“ boluje na toj bolesti „Mythologitis“, dobro je diagnosticirao. Čitava je knjiga puko—olus decoctum. I protestanti i katolici nijesu ostali dužni, da to i kažu. I. Weiss (Jesus von Nazareth S. 4.) na pr. veli: „Ja se stidim, stidim se poradi naše njemačke znanosti, koja će mnogo trebati, da se opere od te ljage; stidim se pred sobom samim, što treba da se bayim

s ovom prostom robom“. „Da je koji prirodoznanac ili literarni historik napisao iz svoje struke ovaku knjigu, kritika bi ga uništila zauvijek (die Geschichtlichkeit Jesu S. 4—5)... To je djelo bez vrijednosti... Drews nema potrebnog znanja... već ga nadomiješta smjelošću... On nije ni objektivan ni nepristrastan... Kritički su svjedoci njemu sumnjivi, a ludostima vjeruje, ako mu idu u prilog.“ Jednako Grützmacher, Weinel i dr. osuđuju tu knjigu poradi nedostatka znanstvenih dokaza, poradi neznanja, poradi lažnih tumačenja citiranih mjesta i vele, da to nedjelo vapi u nebo za osvetom i t. d.

a) I doista: O pretkršćanskom Isusu i kultu Isusovu kod Židova nema ni traga u povijesti. Sasvim je nešto drugo proročki „Mesija“. Taj nema kulta. U babilonskim, perzijskim, egipatskim i helenskim religijoznim predodžbama ima doduše analogija i paralela židovskom Spasitelju, ali što je od toga u Drewsa istinito nije novo, a što je novo nije istinito. Da se kršćanski Isus razvio iz pretkršćanskog nekog kulta Isusovog, kao nastavka Jozuinog kulta: jest nedokazana Drewsova hitrolija. Soden i Weinel su upravo poraznom kritikom razbili Drewsove fantazmagorije Gunkel i Krüger su mu dokazali neznanje hebrejskog jezika.

b) Između kršćanskih ideja i uredbi, i između orijentalških i helenskih misli i običaja ima sličnosti. Ali to nije dokaz, da je kršćanstvo sinkretizam orijentalških, židovskih i helenskih elemenata. Nikako nije znanstveno ni razborito na takovom osnovu poricati originalnost kršćanstvu i Kristu egzistenciju. H. Delbrück upozoruje, da se na taj način jednom htjelo istog Napoleona prikazati Bogom sunca. A svakako bi se lako dokazalo, da na pr. Lutera nije bilo. Babilonist Zimmermann dopušta doduše neki utjecaj babilonski na Sv. Pismo, ali Isusa brisati iz povijesti naziva on nedopuštenom hiperkritikom, što donosi bezbroj novog nesklada i neriješenih zagonetki. Pripadne sličnosti nijesu mogle roditi kršćanstva. Pogotovu svečanost Adonisa, veli Weiss, nije mogla da rodi ideju evandeoskog Isusa, dok je svakomu očita simbolika Adoniseva: to je priroda, koja zimi zamire, a proljećem oživljava. Evandeoske ideje raspetog i uskrsnulog Krista nema ni u neznabožaca ni u Židova: nijesu se dakle te ideje mogle „slučajno“ naći, spojiti i roditi ideju kršćansku (Soden).

c) Sveto Pismo Novog Zavjeta tumači Drews simbolički, koliko ne pristaje za Kalthoffom i Steudelom, koji ga prosto za-

bacuju kao da je apokrifno. Sv. Pavao pozna — veli Drews — nebeskog Krista, ideal čovječanstva i o njem govori, a ne zna za čovjeka Isusa. Weinel i Holtzman pobili su ga do nogu. Jülicher i Soden utvrdili su, da su i sinoptici kritički i historički pouzdani izvori. Sve to ne smeta Drewsa. Ta njemu je sv. Petar = Protej, Betsaida = Sidon s bogom kamenom, ili je Petar = Atlas, Simon Cirenejac = Herkul, Bl. Dj. Marija = Isis-Astarta, Annuntiatio = muzika, kao što je stvaranje svijeta poezija itd.!

d) Jednako uspješno pobijaju Jülicher i Weinel Drewsovo nepriznavanje Tacitova i Flavijeva svjedočanstva o Kristu. Flavijevo je svjedočanstvo nad svaku sumnju, jer on inače ignorira kršćanstvo, ne bi dakle ni Isusa spominjao, da doista nije živio. A za Tacita nije vjerojatno, da bi koji kršćanin onakove (pogrдне) riječi u Annale neznabožačkog pisca interpolirao. Uostalom ta se mjesta nalaze u svim najstarijim kodeksima. A što drugi neznabožački pisci I. vijeka ne govore o Kristu, lako je razumjeti. Krist je iz prezrene Judeje, a u tadašnjem kulturnom svijetu sve su vrvjela različita praznovjerna i mistička bogoštovlja. Čedna pojava Krista i njegovih učenika nije bila za svjetski sjaj i žamor nikakav događaj. Mesijstvo ga nije isticalo, ta bilo je mesijâ vazdan. Kršćanstvo se smatralo neznatnom židovskom sektom, quantité negligeeable, o kom je najpametnije — sleći ramenima i ćutati.

e) Napokon dokazuje, veli Wernle, sólo velebno djelo Kristovo, da je on živio. Kršćanstvo je prevladalo helensku kulturu, upitomilo Germane, civiliziralo zapad, udomilo se kod svih plemena i naroda, što su se god upoznali s njime, ima povijest od 2000 godina, djeluje i danas u 500,000.000 duša starom neodoljivom snagom. Ako se dakle i kršćanstvo mora svesti na mit, ako iza ovog veličajnog djela ne stoji lice od krvi i mesa: onda pada vjera u povijest i vjera u čovjeka. Lice Vilima Tella je pjesma. Ali se povijesni učinci te tobožnje osobe ne dadu ni zdaleka porediti sa snagom, koja izvire i bukti iz Isusovog lica. H. I. Holtzmann predbacuje Drewsu, da ne shvaća originalnosti licâ, ako povijesnu činjenicu, kao što je kršćanstvo, drži proizvodom jedino pokreta masâ. Bez vatrene iskre ličnog genija nije masa jošte nikad ništa stvorila. F. W. Förster veli, da je Krist ličnost, koju treba obuzeti intuicijom cijele duše, a nesamo razumom. Krist je jedini u povijesti, koga 20. godina poslije smrti drže čvrsto pravim čovjekom, ali i pravim Bogom, jer sve ljudsko

beskrajno nadilazi. Drewsov intelektualizam potječe iz njegovih hegelijanskih sanjâ, po kojima predikate ne treba priricati individuu, nego ideji. — Od katolika je, osim spomenutih, izvršno i svestrano obradio „problem o Isusu“ Meffert Fr.: „Die geschichtliche Existenz Christi“ 5.—8. Auflage“. (Apolog. Tagesfragen, 3. Heft). M. Gladbach. Volksvereinsverlag (188 S.) M. 1'80. — Poslije ovih radnja ima nade, da će se Drewsov mjehur od sapunice brzo rasplinuti. Nema sumnje: Christus vivit, Christus vincit, Christus regnat!

Priopćio: *Dr. Fran Barac.*

„Roma e l' Oriente.“

Pod ovim naslovom počeo je izlaziti u Opatiji Grottaferrata pokraj Rima časopis s tendencijom da poradi oko sjedinjenja Crkvi. Potpuni naslov toga časopisa je ovaj: Roma e l' Oriente. Rivista Criptoferratense per l' unione delle Chiese. — Pubblicazione mensile. Badia di Grottaferrata. Anno I. num. I. Novembre 1910. — Premda izlazi u samom Rimu časopis pod imenom „Il Bessarione“ s istim programom, časopis koji već 15 godinâ izlazi i koji dostojno promiče ovu ideju i ne bez uspjeha, ipak su monasi reda sv. Vasilija Vel., koji nastavaju starodrevnu opatiju — utemeljenu god. 1004. od sv. Nila — a nalazi se u blizini Rima poput grčkoga otoka u moru latinskom, držali za svoju dužnost da i oni naposeb late se posla na polju vjerskom oko zbliženja i sjedinjenja braće svoje na istoku za sada rastavljene, i to posla naučnoga, istraživanja nepristranoga iz ljubavi spram braće svoje rastavljene. Oni drže da je došao čas, da se porazgovore s njima, s Grcima u grčkom, sa Slavenima u slavenskom jeziku, da se prilagode njihovu mišljenju ne dirajući u istinu ni u temeljna načela, na kojima sloga počiva. Tako govore izdavači te smotre u programu, što je na čelu lista. Nitko pametan ne će vrijednim monasima prigovoriti, što su se dali na izdavanje ove smotre, nitko im ne će poreći plemenitosti njihove nakane. Moglo bi se doduše pitati: a zar je baš potrebna bila ta smotra, kad u Rimu izlazi već jedna? Ali trijezan čovjek kimnut će zabrinuto glavom, kad ušćita u istom programu onaj poziv na suradnju, u kojem monasi izjavljuju,